

Т. О. ЛУКОВЕНКО
(Слов'янськ, Україна)

СКЛАДАННЯ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ У ГАЛУЗІ ГОМЕОПАТІЇ

Дослідженню способи терміноворення в українській гомеопатичній термінології; приділено увагу складанню як одному з продуктивних способів творення термінологічних одиниць у галузі гомеопатії.

Ключові слова: складання, спосіб терміноворення, тармін-комполит, термінологія гомеопатії.

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. ознаменувався появою значної кількості фундаментальних праць, присвячених загальним питанням термінології (Т. Р. Кияк, І. М. Кочан, А. В. Крижанівська, Г. П. Мацюк, Т. І. Панько та ін.) та дослідженню окремих галузевих терміносистем (Г. В. Наконечна, О. В. Колган, Л. В. Туровська, Н. О. Яценко та ін.). Особливе зацікавлення науковців викликають дериваційні процеси в термінологіях різних галузей знань (З. Й. Куньч, Н. І. Овчаренко, Н. А. Цимбал, Д. П. Шапран та ін.).

Актуальність статті зумовлена необхідністю вивчення способів творення термінів гомеопатичної галузі, яка сьогодні залишається малодослідженою на лінгвістичному рівні.

Метою розвідки є аналіз творення термінів-комполитів у сучасній українській гомеопатичній термінології.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких завдань: проаналізувати моделі творення термінів-комполитів; дослідити міжнародні терміноелементи, які беруть участь у творенні термінів-комполитів у термінології гомеопатії.

Основними способами творення термінів української гомеопатичної галузі є морфологічний словотвір, неморфологічний словотвір та словоскладання.

На сучасному етапі помітна тенденція до зростання продуктивності такого різновиду морфологічного способу творення термінів, як композиція, що уможливорює репрезентацію лексичного значення через номінацію одного нерозчленованого поняття.

Комполити – номінації, утворені основоскладанням – “поєднання кількох основ слів за допомогою інтерфіксів *o-*, *e-* або без них” [6, с. 158]. Компоненти термінів-комполитів об'єднуються між собою підрядним чи сурядним зв'язком, подібно до співвідносних із ними елементів словосполучень [2, с. 77], напр.: *спиртопоглинання* ← *поглинання спирту*, *фізико-хімічний* (аналіз) ← *фізичний і хімічний* (аналіз).

Групу гомеопатичних термінів-комполитів формують:

1) іменники чоловічого роду, мотивовані сполученням двох субстантивів, поєднаних за допомогою сполучних голосних (*нозодокмплекс*, *органопрепарат*, *плацебоефект* і под.);

2) іменники середнього роду на позначення властивостей, процесів (*водопоглинання, комплексоутворення, спиртопоглинання* та ін.). Номінації цього словотвірного типу можна пояснити, наприклад, словосполученнями: *водопоглинання* ← *поглинання води, комплексоутворення* ← *утворення комплексу, спиртопоглинання* ← *поглинання спирту*;

3) іменники, утворені сполученням іменника (переважно дієслівного походження) із залежним займенником, який у препозиції до іменника набуває значення префіксоїда. У досліджуваній термінології виявлено функціонування термінів-комполітів з префіксоїдом *само-*. Такі терміни-комполіти співвідносяться з реченням, у якому компонент *само-* винесений в кінець, напр.: *самоконтроль* ← контроль, який спрямований на самого себе. Слова, утворені за допомогою цього форманта, об'єднуються в словотвірні типи, що означають: • скерованість дії, названої другою частиною слова, на самого себе: *самоаналіз* ← *аналіз, самонавіювання* ← *навіювання, самоотруєння* ← *отруєння, самопочуття* ← *почуття* і под.; • здійснення чогось без стороннього впливу, без будь-якої допомоги або мимоволі: *самовідновлення* ← *відновлення, саморозчинення* ← *розчинення, саморегуляція* ← *регуляція* тощо;

4) композиція двох основ прикметників. На думку Н. Ф. Клименко, “у сучасній мові (особливо в її терміносистемі) активізувалися проміжні способи творення слів – з особливостями юкстапозиції та композиції (тобто сурядним зв'язком компонентів, як у юкстаполітивів, і сполучною голосною, як у комполітивів)” (УМЕ, с. 624). Гомеопатія послуговується складними прикметниками, компонентами яких можуть бути основи національного та іншомовного походження: *водно-спиртовий* (розчин), *екстракційно-фотометричний* (метод), *життєво-кволий* (тип), *інформаційно-польове* (потенціювання), *кислотно-основний* (баланс), *серцево-судинна* (недостатність), *тривожно-іпохондричні* (ознаки), *фізико-хімічний* (аналіз) і т. ін.;

5) утворення на основі сполучення прикметника з іменником: *анатомодіагностичні* (ознаки), *тканинотропний* (засіб) тощо;

6) поєднання прислівника з прикметниковою основою: *багатокомпонентний* (препарат), *внутрішньом'язове* (введення), *загальнотерапевтична* (дія) та ін.

Складниками термінів-комполітів у термінології гомеопатії є також міжнародні терміноелементи. За Р. С. Беляєвим, “терміноелемент – це словосполучення, слово, морфема, її частина, які структурно виленовуються в термінах певної терміносистеми, маючи постійну форму, регулярно використовуються для позначення одного чи кількох близьких понять чи ознак понять відповідної науки, характеризуються зазначеними ознаками більш, ніж в одному терміні” [1, с. 64–65].

На сучасному етапі міжнародні терміноелементи є одним із продуктивних способів творення термінів, бо “короткі грецькі та латинські основи, виконуючи функцію терміноелементів, нерідко позначають ознаки, які в українській мові вимагають громіздких конструкцій складених слів та словосполучень” [3, с. 35]. Такі елементи мають ознаки “загальновідомості (загальнозрозумілості), частотності, соціальної значимості та психолінгвістичну ознаку короткості (оптимальної довжини)” [4, с. 12].

Ф. О. Нікітіна, підкреслюючи важливу роль міжнародних терміноелементів у сучасному термінотворенні, зазначила: “Можна вважати загально-визнаним входження української наукової термінології до європейського ареалу, що виявляється і у спільних інтернаціональних елементах, і в словотворчих моделях” [5, с. 48].

Слова з іншомовними компонентами досліджували В. В. Акуленко, В. П. Григор’єв, Т. І. Канделакі, І. М. Кочан та ін. Певні міжнародні блоки були в полі зору О. А. Сербенської, Н. А. Титаренко, Г. В. Чернецької та ін.

Терміни, які функціонують у термінології гомеопатії, також включають терміноелементи інтернаціонального походження, зокрема:

- терміноелемент **біо-** (гр. *bios, biōsis*) указує на те, що стосується життя, життєвих процесів (**біокаталіз**, **біополе**, **біопунктура**, **біоритм**, **біотип** та ін.);
- терміноелемент **ре-** (лат. *re-*) має кілька значень: “повторність, поновлення, відтворення дії”; “протилежна, зворотна дія”; “протидія” (**реадаптація**, **реактивність**, **реінвазія**, **реінфекція** тощо);
- терміноелемент **ана-** (гр. *ana-*) вказує на рух угору, посилення дії, протилежну дію, зворотну дію (**анабіоз**, **аналгезія**, **аналгія** і т. ін.);
- терміноелемент **ангі(о)-** (гр. *angeion*) – той, що стосується судин (переважно кровоносних), судинної системи (**ангіалгія**, **ангідроз**, **ангіопатія** тощо);
- терміноелемент **ант(и)-** (гр. *anti-*) має значення “проти” (**антиміла**, **антибактеріальна дія**, **антивітамін**, **антидот**, **антитоксин**, **антиміазматичний препарат**, **антипсорична терапія** і под.);
- терміноелемент **імун(о)-** (лат. *immunis* “вільний від чогось, незайманий”) – має значення “імунітет” (**імунітет**, **імунотен**, **імунотенез** та ін.);
- терміноелемент **мікро-** (від грец. *mikros*) маніфестує значення “малий” (**мікроелементи**, **мікроаналіз**, **мікробюретка**, **мікроваги**, **мікроорганізми**, **мікропіпетка**, **мікрофлора** тощо);
- терміноелемент **макро-** (гр. *makros*) має значення “великий” (**макроелементи**, **макромолекула**, **макроклімат** тощо);
- міжнародний компонент **віт(а)-** (лат. *vita, vitalis*) указує на те, що стосується життя чи є життєво необхідним (**вітамін**, **вітамінізація** і под.);
- терміноелемент **моно-** (гр. *monos*) відповідає поняттям “одно”, “єдино” (**монопредмет**, **моносимптом**, **монофобія** тощо);
- терміноелемент **гомо-** (від гр. *homo*) має значення “рівність”, “подібність”, “однорідність” (**гомогенезація**, **гомогенат**, **гомогенізатор**, **гомотороксин** і под.);
- терміноелемент **гетер(о)-** (лат. *gesto*) – “інший, несхожий” (**гетерозод**, **гетерогенна** (система), **гетерополярність** і т. ін.);

Термінологія гомеопатії послуговується також термінами, складниками яких є міжнародні терміноелементи **аеро-** (гр. *aēr, aēros, aēr, aēris* “повітря”) – **аерозоль**, **аерофобія** та ін.; **бі-** (лат. *bis* – означає “подвоєння”) – **бідистиліат**; **зоо-** (гр. *zōon* – “жива істота, тварина”) – **зоологічна номенклатура**, **зоопрепарат**, **зоотоксин**; **-крет**, **-креція** (лат. *creno, cretum* – “відокремлення, виділення”) – **секрет**, **екскреція**; **пат(о)-**, **-патія** (гр. *pathos* – “страждання, хвороба”) – **гомеопатія**, **патологія**, **патогенез**, **патогенність**; **фено-** (гр.

rhainō – “явище, виявлення, ознака”) – **фенотип**, **фенокопія**; **фізіо-** (гр. *physis* – “належність до природи, природних властивостей, фізичних чинників”) – **фізіогноміка**, **фізіологія**; **фіто-** (гр. *phuton* – “те, що стосується рослин”) – **фітогмеопатія**, **фітогормон**, **фітопрепарат**, **фітотоксикологія**, **фітохімічний аналіз** та ін.

Отже, композиція є одним із продуктивних способів поповнення термінології української гомеопатичної галузі. Можливість різноманітних комбінацій власне-мовних та інтернаціональних терміноелементів дає змогу характеризувати поняття за кількома ознаками, виражати ієрархічні зв'язки системи термінів.

У перспективі дослідження – подальше вивчення способів творення українських гомеопатичних термінів.

1. *Беляєв Р. С.* Поняття терміноелемента з погляду теорії номінації // Мовознавство. – 1990. – № 3. – С. 64–65.
2. *Клименко Н. Ф.* Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові. – К.: Наук. думка, 1984. – 250 с.
3. *Кочан І. М.* Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові: Монографія. – Львів: Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. – 519 с.
4. *Лейчик В. М.* О некоторых современных способах словообразования // Особенности словообразования в научном стиле и литературной норме. – Владивосток: ДВНЦ АН СССР, 1984. – С. 3–15.
5. *Нікітіна Ф. О.* Засоби структуризації інтернаціональних терміноелементів в українській науковій термінології // Мовознавство. – 1996. – № 4–5. – С. 47–49.
6. *Плющ М. Я.* Сучасна українська літературна мова : підручник / За ред. М. Я. Плющ. – К.: Вища школа, 1994. – 414 с.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

УМЕ – Українська мова. Енциклопедія / Під ред. В. М. Русанівського. – К.: Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2004. – 822 с.

T. O. Lukovenko

COMBINING AS ONE OF MEANS OF TERM-FORMATION IN THE FIELD OF HOMEOPATHY

The article studies the means of term-formation in the Ukraine homeopathic terminology. The attention is paid to combining as one of the productive means of formation of the terminological units in the homeopathic field.

К е у в о р д с: combining, means of term-formation, homeopathic terminology.